

כלי יקר

פרשת וארא

גיליון 13 שנה א ה'תשע"ט

דבר העורך

רבותינו ז"ל בהגדה של פסח אומרים 'רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"כ עד"ש באח"ב, בדברי רבנו זי"ע על הפסוק [שמות ז: יז] 'בזאת תדע', מבאר כי בעשרת המכות מראה הקדוש ברוך הוא את האמונה השלמה בהשגחה פרטית, ולימד את מצרים את ההבנה העמוקה של מהי אמונה שלמה בבורא יתברך, כאשר כל קבוצה מתוך דצ"כ וכו' מלמד רובד נוסף באמונה בבורא יתברך שמו, ואמנם מכות אלו היו מיועדים עבור המצרים, אבל בוודאי שעלינו להתבונן בדבר, ולהחדיר בליבנו את אש האמונה הפועמת בלב כל אדם, וכאשר נתבונן בעשרת המכות נחדד בקרבנו את האמונה השלמה שכל מעשה ומעשה וכל פעולה ופעולה יש כוונה תחילה ומכוון תחילה.

ובמיוחד כאשר לומדים אנו פרשות גאולת ישראל ממצרים עלינו להתבונן בדברי תורתנו הקדושה, ובאמונה הנלמדת מכך.

ועל ידי האמונה נזכה לביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן!

ראיה - ידיעה

'וארא אל אברהם וגו' [שמות ו, ג]

התחיל בלשון 'וארא' היינו 'ראיה', וסיים בלשון 'לא נודעתי' היינו 'ידיעה', ולכאורה היה צריך לומר 'וארא אל וגו' ושמי ה' לא נראתי להם', או היה לו לומר 'ואודע אל אברהם וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם', ומפני מה שינה הכתוב לשונו.

והנראה לומר שלשון 'ראיה' מורה על בירור יותר מאשר לשון 'ידיעה', כי ידיעה יש גם בדבר הניתן להבנה על פי השכל אשר יכול לבוא בו לידי טעות, אך ב'ראיה' המראה אינו יכול להביא לידי טעות.

והנה תדע ששם 'שדי' מורה על שמו של הקדוש ברוך הוא אשר אמר לעולמו די, וכן על שם שיאמר לצרותנו די, וכמו שפירש רש"י [בראשית מג, יד] וידוע כי האבות הקדושים היו כל ימיהם במכאוב או לפחות רוב ימיהם, אברהם אבינו – הושלך לכבשן האש, נלקחה אשתו, וכן יצחק, ועוד ששתמו בארותיו, והיה גר בארץ, ובוודאי יעקב אבינו שהיה בבית לבן, ונעלם ממנו יוסף, 'מעט ורעים' והקדוש ברוך אמר לצרותיהם די, וזה הדבר אשר ראו בעיניהם את כל אשר עבר עליהם, ואת נס הצלתם מידי הבורא יתברך שהצילם בשם 'שדי', אבל את ה' המורה על רחמים גמורים בלי שום תערובת של רע, לא זו שלא ראו בעיניהם דבר זה, אלא אפילו בידיעה על צד המופת לא היה ידוע להם.

ועל כן אומר הקדוש ברוך למשה רבנו, 'וארא אל אברהם' – אל האבות נראתי בשם 'שדי', שאמרת לצרותיהם די, אבל בשם 'הויה' אפילו לא נודעתי להם.

והרי אמרת לאבות 'אני ה' היינו מלא רחמים, ובאותו השם עדיין לא נראתי אליהם, ועדיין לא קיימתי הבטחתי, וזו הסיבה הראשונה לגאולת מצרים. ועוד 'וגם הקימותי את בריתי איתם לתת להם את ארץ כנען' – והרי עדיין לא נתתי להם ולבניהם את ארץ כנען, וזו סיבה שניה לגאולת מצרים. 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם' [פסוק ה] דהיינו שמצרים מעבידים את בני ישראל יותר מאשר נזר עליהם, וזו סיבה שלישית לגאולת מצרים. **ובהתחבר הסיבות כולם** אומר הקדוש ברוך הוא למשה רבנו 'לכן אמור לבני ישראל' ובלשון הפסוקים שם נראה כי הגיע זמן קיום ההבטחות כולם. [ועיין עוד בדברי רבנו זי"ע בכלי יקר ג' מהלכים נוספים בענין זה]

שווים בשליחותם

'הוא אהרן ומשה' [שמות ו, כו]

הנה בלשון הפסוק נאמר 'הוא אהרן ומשה' ובפסוק שלאחר מכן [כו] נאמר 'הוא משה ואהרן', ונראה שלפי שבעיקר השליחות נראה כי משה הוא העיקר, שהרי אליו לבד נראה ה' בסנה, והייתי אומר שאהרן ספג למשה, לכן נאמר 'הוא אהרן ומשה' אשר אמר להם ה' הוציאו את בני ישראל, לומר לך שלאהרן יש אותה חלק שווה בשווה עם משה בהוצאת בני ישראל ממצרים, ועל כן הקדים את אהרן למשה, אבל בענין הדיבור היה נראה לומר שיעיקר השליחות היא על ידי אהרן, משום שהוא זה שדיבר בפני פרעה ולא משה, ועל כן בענין השליחות אמר הכתוב 'הם המדברים אל פרעה מלך מצרים הוא משה ואהרן', הקדים את משה, לומר לך שאפילו בענין הדיבור היו משה ואהרן שווים בשליחות, והרי הם שקולים בכל דבר.

ועוד נראה לומר, לפי שמצינו שאהרן היה שליח אל עם ישראל להשיבם מדרכיהם הרעים כדי שיהיו ראויים לצאת ממצרים, ובאותו השליחות היה אהרן העיקר, וזהו שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא [לעיל ג, יג] 'שלח נא ביד תשלח', היינו ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן שהיה בשליחות מאת הקדוש ברוך הוא להשיב את בני ישראל מדרכם הרעה, ועל אותה שליחות אומר הכתוב 'הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו וגו', כי באותו שליחות היה אהרן עיקר ועל כן הקדימו הכתוב, אבל בשליחות של עכשיו היינו השליחות אל פרעה, ודאי משה היה העיקר ועל כן הקדימו הכתוב. ואמר 'הם המדברים אל פרעה וגו' הוא משה ואהרן.

עשרת המכות

רבנו ז"ע מבאר ענין מידה כנגד מידה בכל אחת מעשרת המכות.

דהנה מכת דם הוא משום שאמר פרעה 'לי יארי ואני עשיתני', ומיתת הדגים מפני שרצו לבטל 'וידגו לרוב'. מכת צפרדע הוא משום שאמר פרעה 'מי ד', ועתה הגיעו הצפרדעים מן היאור ומסרו עצמם על קידוש ה'. מכת כינים כי העבידו את בני ישראל בעבודה קשה המביאה לידי כנים. מכת ערוב, כי נשתעבדו בבני ישראל כאילו היו חיות. מכת דבר כי לא נתנו לבני ישראל לרעות צאנם. מכת שחין כי הפרישו נשים מבעליהן, והשחין קשה לתשמיש. מכת ברד כי פרעה אמר 'מי ה' אשר אשמע בקולו', ועתה שמע את קולות ה' בעל כורחו. מכת ארבה, כי רצו לבטל את ברכת 'והרבה ארבה את זרעך'. מכת חושך, כי גרמו לבני ישראל להצפין ילדיהם. מכת בכורות כי רצו לאבד את בני בכורי ישראל.

מסירות נפש

'ויסר הערוב' [שמות ח, כז]

פירש רש"י 'ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים, שאם מתו היה להם הנאה בעורות'. ואין להקשות למה מתו הצפרדעים ולא הלכו כמו הערוב והארבה. ואין לומר כדי שתבאש הארץ, דאם כן לא מתו גם הארבה. התשובה לדבר, שרצה הקדוש ברוך הוא ללמד את בני ישראל שהמוסר עצמו על קידוש השם ינצל, לפיכך מתו כל הצפרדעים שלא עלו בתנורים, ולא נשארו חיים כי אם אותם שעלו בתנורים. [לקוט קפב], כמו שנאמר [פסוק ט] 'זימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות', ואילו אותם אלו שבתנורים לא מתו, לפי שמסרו עצמם על קידוש השם. ומכאן למדו חנניה מישאל ועזריה למסור נפשם על קידוש השם, [עין פסחים נג:], ולמדנו מכאן שהמוסר עצמו על קידוש השם ינצל, ומי שלא מוסר עצמו, הרבה שלוחים למקום ברוך הוא לסבב לו מיתה ממקום אחר, כמו שמתו אותן הצפרדעים שלא עלו בתנורים. והערוב והארבה הלכו להם, שלא יהיה להם הנאה בעורות, ובאותן המלוחים שמלחו להם [שמו"ר ג, ז].

מטה משה ואהרן

'ואמרת אל אהרן קח את מטך' [שמות ז, ט]

כאן נאמר שיקח את מטה אהרן ויהי לתנין, ואילו לעיל [שמות ד, ג] צוה הקדוש ברוך שיקח את מטה משה ויהי לנחש. ויש להתבונן בהבדלים אלו.

ומבאר רבנו ז"ע כי ה'תנין' הוא נחש גדול ומסוכן ביותר, כמו שנאמר [דברים לב, ג] 'חמת תנינים יינם', שמע מינה שחמתו גדול יותר מסתם נחש. והנה משה ואהרן עשו את כל הניסים באמרי פיהם, כמו הנחש שעיקר כוחו בפה, ובכדי שלא יהיה מי שיאמר שהנסים נעשו על ידי המטות, נהפכו המטות בדווקא לנחש, לומר כמו 'הנחש הנושך בלי לחש' [עין קהלת י, יא] כך משה ואהרן כוחם בפיהם, כי הצדיק 'גוזר אומר ויקם לו' [עין איוב כב, כח] ועל כן נעשו מטות שלהם לנחשים, ומטותם יהיו כנחשים שורפים להזיק לפרעה ולכל עבדיו.

ותדע ותבין, כי משה היה רועה ומנהיג לעם ישראל במטה עוזו כאשר ינהג הרועה את עדרו, והיה שר ומושל גם על פרעה, אבל אהרן לא היה מנהיג על עם ישראל אלא על פרעה ועמו לבד, ולכן ציוה ה' שלפני בני ישראל ישליך משה את המטה שלו, והנה נאמר [לעיל ג, ד] 'וינס משה מפניו' כי חשב שלעולם יהיה המטה שלו משחית ומחבל כנחש, ואין זה ממידת טובו, על כן נאמר לו [שם פסוק ד] 'אחוז בזנבו, ויהי למטה בכפו', כי רק פיו מסוכן הוא להזיק, אבל זנבו לא ירע ולא ישחית, כמו הזנב של הנחש שאינו אלא מטה בעלמא, ואמר לו הקדוש ברוך הוא, המטה שלך מצד אחד יהיה זה שישחית את פרעה על ידי פיו, ומצד שני 'בזנבו' יהיה מטה עוזו של בני ישראל.

ומכאן ראו כולם את מטהו של משה המושל על בני ישראל ועל פרעה, אבל עדין לא הוכח לפרעה את כוחו של אהרן המושל עליו ועל עמו, ועל כן ציוה ה' לפני פרעה להשליך את מטהו של אהרן, 'ויהי לתנין' שחמתו גדול מחמת סתם נחש, כי בזה הורה שיהיה אהרן שליט אף על פרעה שנקרא 'תנין', שנאמר [יחזקאל כט, ג] 'התנים הגדול הרביץ בתוך יאוריו'. ולפי שפרעה נמשל לתנין שהוא גדול מן הנחש, על כן הורה לו כי מטה אהרן יהיה 'לתנין' כנגד פרעה שנמשל ל'תנים', וכוחו של פרעה היה כנקבת התנין שהרי קראו הכתוב 'תנים', וכוח מטהו של אהרן היה כ'תנין' הזכר, אשר יבלע את מטהו של פרעה. ומפני כן נאמר [פסוק יב] 'ויבלע מטה אהרן את מטותם' כי אמרו החרטומים לאהרן מזה לך שיש בידך מטה הנהפך לתנין, הרי גם מטהו של פרעה נהפך לתנין, והראה להם אהרן כי מטהו מגיע בכוחו של זכר לעומת מטהו של פרעה המגיע בכוחו של נקבה.

ולא עשה זאת במטהו של משה, כי כבר במטהו של משה נעשה הנס אל מול בני ישראל, ועוד שלמול בני ישראל לא רצה הקדוש ברוך הוא שיהיה 'חמת תנינים' מטהו, כי הרי מטהו של משה כולל הנהגת עם ישראל והנהגת פרעה, ולכן נהפך רק לנחש, אבל מטהו של אהרן שפעל כנגד פרעה לבדו, נהפך לתנין, כדי לבטל כוחו של פרעה שנמשל ל'תנים'.

וראיה לדבר, שהנה במכת היאור נאמר [פסוק טו] 'זהמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך' וזהו כאמור מטהו של משה, וכתב בו [פסוק יז] 'הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם', אבל לא היה בכוחו של מטה משה להשחית כל מימי מצרים ונהרותם ואגמיהם, והנה אחר כך נאמר [פסוק טז] אמר אל אהרן קח מטך ונטה ירך על מימי מצרים על נהרותם וגו', שמע מיניה שהיה כוחו של מטה אהרן גדול מכוח מטה משה, שהרי פעל גם בנהרותם ואגמיהם ובכל מקוה מימיהם, כי מטה אהרן נמשל לתנין, שכח השחתתו גדול מכח סתם נחש. וזה רמז יקר.